

Dinin Aslında Cehalet Mazereti (1)

Dinde zaruraten bilinmesi gereken meselelerden bahsettik çünkü tekfir konusunda bu ayrıma gitmen çok önemlidir. Bir mevzu ne derecede malumdur. Bunun sınıfları var. Ya zaruri derecede malumdur bu meseleyi bilmen gerekir, ya da ondan daha düşük bir derecede malumdur. Veyahut malumdur ama sadece ümmetin uleması arasında malumdur. Belki bir mesele ulema arasında zorunlu malumdur ama halk arasında malum değildir. Hatta ulema da kendi içerisinde sınıflara ayrılır. Belki bir mesele ulemanın ekserisine malumdur, yani ulemanın khavvası* içinde malumdur ama ulemanın ammesi içerisinde malum değildir. Ulemanın içerisinde de yine khavvası ve ammesi vardır.

Bir meselenin dinde malum olması ile ümmet içerisinde malum olması ayrı bir konudur. Dinde nashen sabit olan bir şey ile nashen sabit olmayan bir şey aynı değildir. Nashen sabit olan bir şey belki hafi olabilir. Bununla birlikte nashen sabit olmayan bir şey belki ümmet içinde o kadar yaygın olarak biliniyordur ki asıl itibariyle nashen sabit olmasa da ümmet içinde nas derecesinde malum olmuştur.

Bu meselelere tekfir meselesinde dikkat etmek lazım. Meseleye **İbn Cerir rha.**ın şu sözüyle başlamıştık: “Mükellef olmuş bluğ çağına girmiş kişi eğer onu yaratanı bilmezse kafirdir. Canı ve malı helaldir. Ancak antlaşma, zimmi* ve sulh vs. durumlarında canı ve malı helal değildir ama kafirdir.” Bunun aslen sebebi neydi? Allah azze ve cellenin vahdaniyetine delalet eden delillerin hepsi birdir. Aklen idrak edilen delillerdir. Dolayısıyla bir kişide akıl sıfatı var ise bu delilleri idrak etme mecburiyetinde çünkü aklın melekesi budur bunun için yaratılmıştır. Allah’ın yarattığı her şey aynı şeye delalet ediyor, su tanesinden güneşe kadar her şey “benim yaratanım var. ben mahlukum ” diyor. İbn Cerir rha. demişti ki, bizim idrak edebildiğimiz iki kısımdır. Aklen idrak edebildiklerimiz ve haber ile idrak edebildiklerimiz. Dindeki tüm mevzular bu iki kaynağa dönüyor.

Aklen idrak edilebilene dedik ki bu tevhid alanı. Allah azze ve cellenin vahdaniyeti ve vücudu aklen idrak edilir. Bluğa girmiş mükellef olmuş herkesin üzerine bunu bilmek vacibdir. İdrak edebilir... idrak edebilirse güzeldir... şeklinde değil, idrak etme mecburiyetindedir. Şayet idrak etmezse kafirdir.

Buradan yola çıkarak bir kişi diyebilir ki o zaman İbn Cerir rha. bir kişi şirkul ekber işlediği zaman kafirdir çünkü bu vahdaniyete girer. Allah’ın vahdaniyetini akıl ile bilebiliyorsak bunun zıddını yani şirki de bilmemiz gerekir diyebilir. Vahdaniyeti aklen vacib ise O’na ortak koşturmak da aklen vacibdir. Bunu birisi derse şöyle düzeltmemiz lazım, İbn Cerir rha.’ın dediği o değildir. Onun dediği şundan ibarettir: “Kişi ne etmesi lazım? Aklen rabbinin var olduğunu... rabbinin... bir rabbin... yani onu bir yaratanı... bu alemlerin bir sahibini... yani o yaratanı, Haliki aklen bilmesi... bilme mecburiyetindedir... yani bir (1) onun varlığını bilme mecburiyetindedir, ikincisi de ne? (2) onun bir olduğunu... bir olduğunu bilme mecburiyetindedir.”(aynen aktardım o yüzden ifade düzgün gibi gözükmeyebilir)

“Bir kişi bunu bildi, evet bütün bu kainatın bir sahibi var, kainatın içerisindeki her şeyi yaratan O’dur. Beni de yaratan O’dur. Ve o birdir. Çünkü bir olmasa işler bu kadar düzgün yürümezdi. Bozulurdu.” İbn Cerir rha.’ın isbat ettiği budur. **Kişi bunu kabul ettikten sonra, yani aklen ikrar ettiğimi bozacak bir söz veya fiil işlediğim zaman bu benim akli idrakimi bozar mı bozmaz mı?** Mesele bu. İhtilaf edilen bu konu. Aklen rabbinin bir olduğunu idrak etme mecburiyeti ihtilaflı değil.

Muteahir ümmet 12. asırdan sonra bu ulema arasına da düşmüş bir ihtilaf. Ondaki önceki dönemde ... bir kişi şirkul ekberi kavli veya fiili veyahutta itikati işlerse araya mani girer mi girmez mi? Yoksa direk

müşrik olur mu? Maniler onun için mazeret olarak işler mi işlemez mi hususu eskilerin işlediği bir konu değil. Allah azze ve celle var mıdır? Allah'ın bir olarak ikrarı/ispatı vacib midir? Bu konular eskilerde var ama şirkul ekber, yani bir kişi Müslüman olduktan sonra, kelime-i tevhide muhalif bir şey söylediği veya yaptığı zaman bu doğrudan la ilahe illAllah 'ı bozar mı? Bazı maniler var mıdır? Bunlar eski ulema indinde gündeme gelmiş bir ihtilaf değil.

Bu konu hakkında konuşan ilk **ibn Teymiyye rha.** o da üzeri kapalı bir şekilde konuşuyor. Bu konuyu ilk açan yani açıklayarak konuşanlar **Necd ulemasıdır.** Bu konunun tasnif edilerek, tafsilatına girerek incelenmesi ise **muasır ulema** tarafından yapılmıştır.

Kimisi mazereti kabul eder, yani cehaleti, tevili, hatayı, taklidi vs., mazeret olarak kabul eder. Kimisi etmez. Kimisi daha ileri gider ve bu konuda mazereti kabul etmeyenleri haricilikle, tekfircilikle, aşırılıkla suçlar. Bir diğer cihet de kim bu bahiste manileri kabul eder, işletirse, murciedir der. Hatta daha ileri gidip bu bahis dinin aslındandır dolayısıyla kim bu bahiste bir müşriğin şirkini ikrar etmezse, müşriği Müslüman yapmış olur ve müşriği Müslüman yapmak küfürdür, dolayısıyla bunlar kafirdir diyenler var. Son zamanlarda bir de azir mevzusu çıktı. Artık bunu istilahlandırdılar, azirin hükmü misal. Azirden maksat şirkul ekberde kişiyi cehaletinden ötürü mazur görendir, azir kafirdir diyorlar. Hatta daha ileri gidip aziri tekfir etmeyenler de kafirdir diyenler var. İşte ihtilaf konumuz budur.

İmam Şafii rha.'ın şu ibaresinden yola çıkarak; bluğa girmiş, akıl sahibi olanın bu ilimde cehaleti mazeret değildir. İlmi de açıklıyor; cehaletin mazeret olmadığı ilim Allah'ın kitabında mevcut olan ilimlerdir. Veyahutta genel olarak tüm İslam ehlinde mevcuttur. Halk ve ulema arasında birbirine nakledilen şeylerdir. Bu konularda RasulAllah sallallahu aleyhi ve sellemden rivayet edilmiştir, yani halk hadislerin senetini veya metnini bilmesede hadisın manasını bilir ve halk arasında bu konuşulur. Bu konularda halk kendi içinde ihtilafa düşmez, birbirini yalanlamaz veya birbirleriyle tartışmazlar. Sen yeni din mi getiriyorsun bu nedir hiç duymadık denilmez. Bu konuların vacibliği hususunda da şüphe yoktur aralarında ve haber cihetinde de bir hataya düşülmesi mümkün değildir ve bu konular teville açık değildir çünkü nas vardır, sarihdir, katidir, ihtimalsizdir. Bu konularda tartışmak, red etmek caiz değildir çünkü bunlar umumen malumdur.

Peki Allah azze ve cellenin vahdaniyeti, Allah azze ve celleye ortak koşmamak bu ilme dahil midir? Evet. Bunu her Müslüman bilme mecburiyetindedir.

İmam Zerkeşi rha.'ın sözünden devam edelim. İlim ikiye ayrılır demişti, peki vafsettiği bu ilme Allah azze ve cellenin vahdaniyeti dahil miydi? Evet. Bunda amme ve hasa (halk ve ulema) birdir. Bu bilgiyi amme de hasa da bilir, Allah'a ortak koşulmaması gerektiğini. Allah'a şirk koştuğumda islamiyetten çıkar mıyım? evet çıkarım, bunu herkes bilir.

Hattabi rha.'ın sözünde; zekattan bahsettiğinde, Ebu Bekir döneminde zekattan imtina edenlerin tevilleri ve cehaletlerinden ötürü bunları tekfir etmeyiz demişti. İhtilafi bir meseleydi. İmam Hattabi rha.'ın görüşü bu şekildeydi. Bu güne gelince, zekat ilmi artık o kadar yayılmıştır ki amme ve hasa bunda birdir. Vacip olduğunu bilir. Alim de cahilde bu bilgide ortaktır. Bugün, geçmişte o tevili yapanlar mazur değillerdir. Zekat gibi, meşhur olmuş, munteşir olmuş, ümmetin icma ettiği meseleler aynıdır, yani kişinin cehaletini/tevili kabul etmeyiz. İslam'a yeni girmiş, Müslümanlardan uzak yaşayan/ulaşma imkanı olmayan kişiler hariç veya buraya şunları da katabiliriz, fetret döneminde yaşamış –yani ilim var ama hakiki anlamda ilimden istifade etme imkanı olmayan- kişiler. Bunlar

cehaletinden ötürü tekfir edilmez. İmam Hattabi rha.'ın bu görüşüne de Allah'ın vahdaniyetini dahil edebilir miyiz? Evet ederiz.

Merdavi rha.'ın sözünde, demişti ki ilim 2 kısımdır; 1. kısım icma edilmiş ve zaruri olan, bunu inkar edenin tekfirinde şüphe yoktur. Zarureten malum olan bilgi neydi? Hasa ve ammenin müşterek olduğu (haberdar olma açısından)bilgilerdir. Bu konuları hem amme hem hasa birbirinden farksız olarak bilir. Allah'ın vahdaniyetini bu kısma dahil edebiliriz. Bunda şek şüphe yoktur.

İbnul Hacer el Heytemi rha.'ın sözünden de aktarmıştık ki, zarureten malum olan bilgiler, katiyen meşhurdur. Hatta muayyen olarak bunun misallerini saymıştır. İtikati olarak zarureten bilinmesi gereken konularda Allah'ın vahdaniyeti ve uluhiyette bir olduğunu saymıştır. Sonra, ibadette de sadece O'nun ibadeti hak ettiğini malumun bid dini bid darura (zarureten bilinmesi gerekenler)dan sayıyor. Bu ulemanın mevcut olduğu topluluklara gizli kalmaz, düşünmeye, sormaya ihtiyaç duymadan bilinen meselelerdir.

İlaveten, **Ebu Yusuf rha.'**ın **Ebu Hanife rha.'**dan naklettiği söz, **El Kesani rha.** ve başkaları da bu sözü naklediyorlar, Ebu Hanife şöyle derdi; İnsanlar Rabbini bilmemelerinden mazur değildir. Yaraticısını tanımamakta cehaletlerinden mazur sayılmazlar. Hiç kimseyi istisna etmez. Çünkü bütün mahlukat üzerine vacib olan Rablerini tanımalardır. Vahdaniyetini bilmeleri lazım. Semavati vel ard'dan gördüklerinden bunu anlamaları lazım. İbn Cerir rha.'ın dediği gibi yani. Bunun idraki aklen vacibtir. Farzlara gelince, farzlar hakkındaki haber ulaşmamış kişiler üzerine hüccet ikame edilmemiş sayılır.

Tarık Ebu Abdullah diyor ki; bu bahiste en eski (delil sayılabilecek) söz budur. Bundan daha eski bir söz ben bilmiyorum. Ama bizim aslen konumuz olan – kişi Rabbini bildikten sonra, vahdaniyetini aklettikten sonra, bu ikrarına muhalif bir şey söylediği veya yaptığı zaman, şirkul ekber türünden-, o zaman nedir? Bu söz onu konu etmiyor. Bunu neden söylüyorum? çünkü bu sözler bu hususta delil getiriliyor, ama bu söz mahalinde delil değildir. Mahali dışında delildir. Bizim yapmaya çalıştığımız nedir? Bu sözlerden cehalet mazeret midir değil midir tartışmasına varmaya çalışıyoruz. Bu sözler kendi zatında şirkul ekberde cehalet mazeret midir değil midir meselesinde sözler değil.

Peki bu söz Hanefi mezhebine nasıl geçmiş? (Allah'ın vahdaniyetinin idraki) Aklen vacibtir sözü. Maturidilerin burada etkisi vardır tabii ki. **Aliyyul Kari rha.** fıkhu ekber şerhinde diyor ki, akıl ile iman vacib oluşu **İmam Ebu Hanife rha.'**dan rivayet edilmiştir. (44.dk da zikredilen) ayetleri baz alarak akli delil getiriyorlar. (44-45dk daki) hadis ile de destekliyorlar. (46 dk) Bir hadisi daha delil kabul edip küçük yaştaki çocuğun akli eriyorsa bile Allah'ın varlığını aklen idraki vacibtir diyorlar. Bunu **Ebu Mansur el Maturidiye** dayandırıyorlar. Sonra **Eşarilerin** görüşünü getiriyor, bunlar Rasulun gelişine, haberin ulaşmasına dayandırıyor.

O zaman burada iki görüş var, ilki Allah'ı birlemek aklen vacibtir, bu bizim de görüşümüzdür. Bu habere muhtaç değildir. Eşariler ise diyorlar ki haber gelmedikten sonra kişi mükellef değildir, mazurdur. Bu ihtilafın ortaya çıktığı yer neresi? Asıl itibariyle kişiye davet ulaşmamış ise, yüksek bir dağın ucunda yaşıyor ise durum budur. Bu kişiye Rasulun geldiği haberi ulaşmamış ise ve bu kişi Allah'a iman etmeden vefat etmişse bunun durumu nedir? **İhtilaf burada ortaya çıkıyor.** Bize göre burada adama azab edilir diyor Hanefiler. Eşarilere göre azab edilmez deniliyor.

Tarık Ebu Abdullah diyor ki bu durumdaki kişiye azab edilmesi yanlış görüştür. Zaten bu rivayetin Ebu Hanifeye isnat edilmesi de Allahualem sorunludur. (günümüze ulaşmamış bir kitaptan bahsediliyor)

Bir insan ancak haberin ulaşması ile azabı hak eder diyor TEA ve 50dk da ayet zikrediyor. Dolayısıyla Hanefi mezhebindeki, Allah'ın vahdaniyetinin idrak edilmesi aklen vacibdir o yüzden bunu akıl etmeyene -Allah'a inanmayana- ahrette azab edilir görüşüne yanlış diyor. Ama ilk kısma katılıyor, yani Allah'ın vahdaniyetinin idrakinin aklen vacib olmasına. Tüm bu konuşulanlar en eski kaynaklardır ama bunlar şirkul ekberde cehaletin mazeret olup olmamasına delil değildir. Bunlar Allah'ı bilme ve ifrat etmenin vacib olduğunu söylüyorlar. Konu bu. Tüm bu nakillerden yola çıkarak diyebiliriz ki bir kişi aklen Allah subhanehu ve tealayı, -ismini değil, ismine aklen ulaşman mümkün değil ama- Rabbin varlığını ve onun bir olduğunu ve *kişinin de ona ibadet etmesi gerektiğini, ona itaat etmesi gerektiğini akıl etmelidir*. Dolayısıyla eğer bir kişi aklen rabbini ikrar etmiş olarak vefat ederse, kendisine bu konuda haber ulaşmamasına rağmen, ahrette müslümandır. Ama eğer bir kişi akıl sahibi olmasına rağmen Rabbini ikrar etmediyse bu kişi kafirdir.